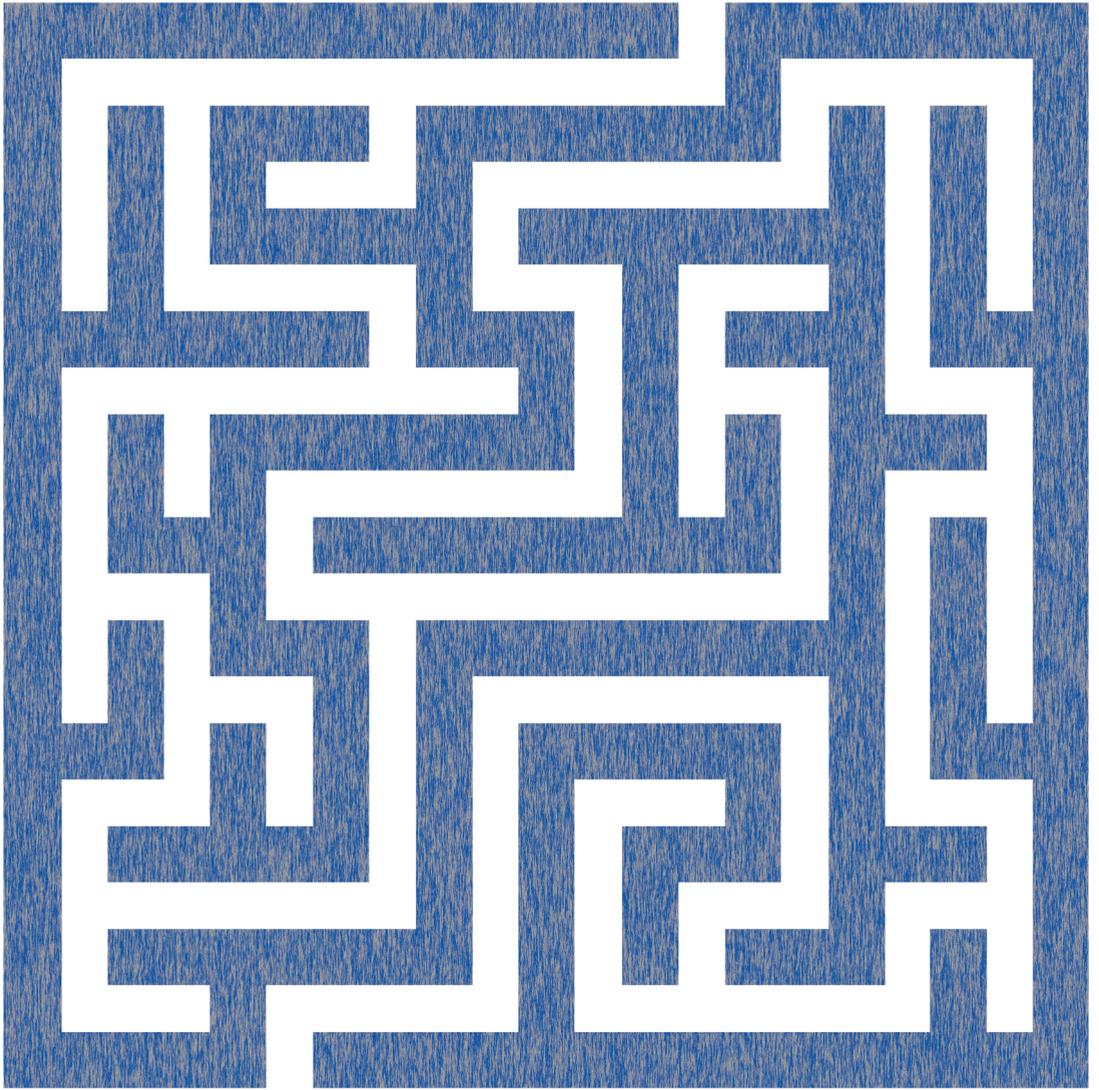

ZORAN STOJILJKOVIĆ

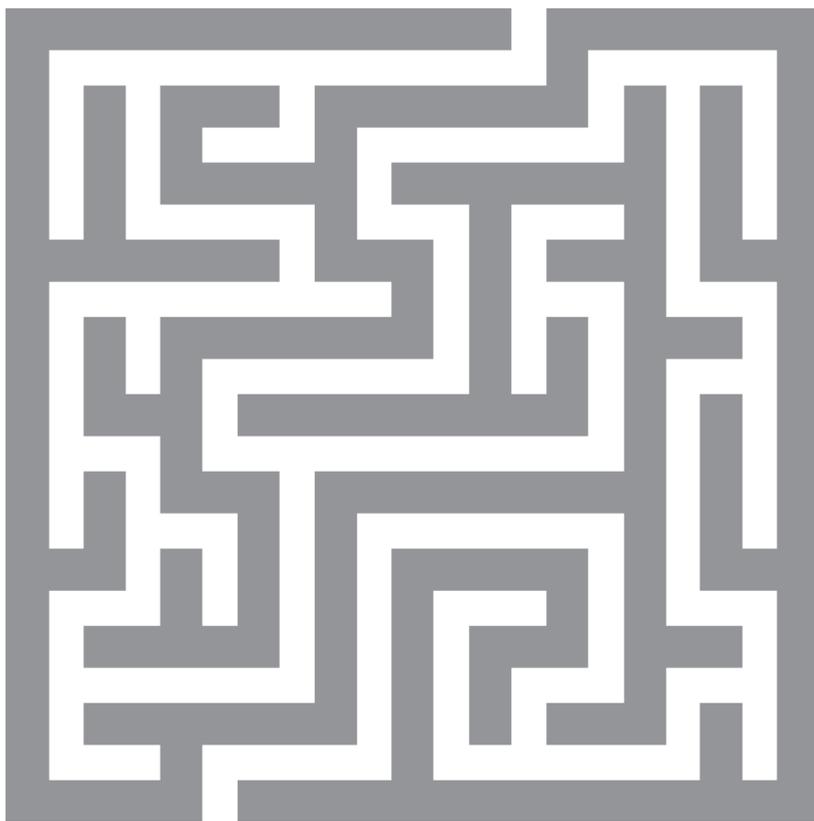

LAVIRINTRANZICIJE

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

CENTAR ZA
DEMOKRATIJU

LAVIRINTRANZICIJE

BEOGRAD 2012. GODINE

LAVIRINTI TRANZICIJE

IZDAVAČI

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG
Dositejeva 51, 11 000 Beograd

CENTAR ZA DEMOKRATIJU
FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA
Jove Ilića 165, 11 000 Beograd

ZA IZDAVAČA

Ana Manojlović

UREDNIK

Zoran Stojiljković

AUTORI

Zoran Stojiljković
Vladimir Vuletić
Zagorka Golubović
Ljubomir Madžar
Natalija Mićunović
Miodrag Zec
Mihail Erke
Goran Nikolić
Petar Đukić
Svetozar Krstić
Zoran Ristić
Drenka Vuković
Natalija Perišić
Jelena Vidojević
Čedanka Andrić
Branislav Čanak
Nataša Zavođa
Dragana Petković Gajić
Marija Martinić
Olivera Kovačević
Tamara Petrović
Slaviša Orlović
Jelena Lončar
Dušan Spasojević

RECEZENTI

Vukašin Pavlović
Branko Vasiljević

LEKTURA I KOREKTURA

Sandra Šare

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

Marko Zakovski

ŠTAMPA

Štamparija Topalović
Šesta Lička 23/1, Valjevo

TIRAŽ

300 komada

BEOGRAD, 2012. GODINE

ISBN

SADRŽAJ

ZORAN STOJILJKOVIĆ UVOD: PUTEVI I STRANPUTICE SRPSKE TRANZICIJE	5
TRANZICIJA: KONTROVERZE OKO KONCEPATA, MODELA, AKTERA I UČINAKA	
VLADIMIR VULETIĆ LAVIRINTI TRANZICIONIH TEORIJA	27
ZAGORKA GOLUBOVIĆ TRANZICIJA U SRBIJI POSLE 2000. GODINE – LAVIRINTI TRANZIJE	35
LJUBOMIR MADŽAR NEPODNOŠLJIVA LAKOĆA KRITIKOVANJA	41
NATALIJA MIĆUNOVIĆ ODUSTAJANJE OD IDEOLOGIJE I PREUZIMANJE ODGOVORNOSTI	69
EKONOMIJA U RALJAMA TRANZICIJE I KRIZE	
MIODRAG ZEC SRPSKA PARADIGMA – NEDOVRŠENE REFORME I KLJUČNE DISPROPORCIJE	79
MIHAEL ERKE IZVOZNI RAST U SRBIJI	85
GORAN NIKOLIĆ GLOBALNA PRIVREDNA STAGNACIJA I REBALANSIRANJE EKONOMSKE MOĆI: POLOŽAJ SRBIJE	93
PETAR ĐUKIĆ PRIVREDNI TOKOVI I EKONOMSKI SISTEM SRBIJE: NA STRANPUTICAMA KRIZE I PROPUŠTENIH REFORMI	103
SVETOZAR KRSTIĆ SAVREMENI SVET I SRBIJA U TRANZICIJI	115
ZORAN RISTIĆ EFEKTI PRIVATIZACIJE U SRBIJI – IZNEVERENA OČEKIVANJA I OSTVARENJA U PRAKSI	121
SOCIJALNI I POLITIČKO- KULTURNI ASPEKTI TRANZICIONIH PROMENA	
DRENKA VUKOVIĆ, NATALIJA PERIŠIĆ SOCIJALNA SIGURNOST U TRANZICIJI – IZAZOVI I (NE)REŠENA PITANJA REFORMI	133
JELENA VIDOJEVIĆ KONCEPTUALIZOVANJE SOCIJALNE UKLJUČENOSTI U SRBIJI – KARAKTERISTIKE I OSNOVNI ASPEKTI SOCIJALNE ISKLJUČENOSTI	147
ČEDANKA ANDRIĆ SOCIJALNI DIJALOG U SRBIJI: DOGOVOR O RAZVOJU ILI GAŠENJE POŽARA	165
BRANISLAV ČANAK EKONOMSKO-SOCIJALNE PROGNOZE I POLITIČKE REFLEKSIJE	171
NATAŠA ZAVOĐA USVOJENI ZAKONI KAO PUT KA DEMOKRATSKOM DRUŠTVU U TRANZICIONOM PERIODU	175
DRAGANA PETKOVIĆ GAJIĆ KRIZA LEGITIMITETA I MOTIVACIJE – CIVILNO DRUŠTVO NA POTEZU	185
MARIJA MARTINIĆ ISKUŠENJA SRPSKE TRANZICIJE NA PUTU KA OTVORENOM DRUŠTVU	193
OLJA KOVAČEVIĆ AMERIKA I PROTESTI – VOLSTRIT	201
TAMARA PETROVIĆ IME GENERACIJE TRANZICIJE ILI NJENIH NASLEDNIKA	205
POLITIČKI KONTEKST I PRAVCI PROMENA	
SLAVIŠA ORLOVIĆ PREPREKE KONSOLIDACIJI DEMOKRATIJE U SRBIJI	215
JELENA LONČAR, DUŠAN SPASOJEVIĆ POLITIČKE REPERKUSIJE SOCIOEKONOMSKIH PITANJA U SRBIJI	227
ZORAN STOJILJKOVIĆ IMA LI SVETLA NA KRAJU TRANZICIONOG TUNELA	239

ODUSTAJANJE OD IDEOLOGIJE I PREUZIMANJE ODGOVORNOSTI

APSTRAKT

Neodgovoran odnos institucija društva i akademske zajednice prema reformama neophodnim prevashodno u obrazovnoj, a i u drugim sferama društvenog života, podstiče okretanje segmenata populacije, naročito među omladinom, prema neošovinizmu i međuetničkoj netoleranciji, koja ponovo narasta. Svetski trendovi otuđenja omladine od opštih društveno-ekonomskih tokova doprinose razvijanju grupnih, a ne individualnih i društvenih vrednosti, pri čemu je grupa često zasnovana na usvajanju neošoviniističkih i/ili neonacističkih simbola, slogana i akcija.

Neposredna, široka i temeljna institucionalna reforma obrazovanja i društveno-ekonomskih odnosa je neophodna za buduću društvenu koheziju.

Ključne reči: tranzicija, ekonomija, obrazovanje, nacionalizam, omladina, društvo, globalizacija, nepoštovanje.

U modi su, a možda su se na skupu pod nazivom Lavirinti tranzicije mogle i očekivati optužbe na račun odgovornih za državnu politiku zašto više ne podrže privredu. Ja sam odlučila da govorim više o društvenom životu, posebno političkom i akademskom, jer mi se čini da se tu okoštavaju neki nesporazumi i da nedostaju razmatranja političkog i društvenog života na osnovu činjenica, a ne ideoloških predrasuda i razmatranja ispravnosti ekonomskih teorija, političkih strategija i obrazovnih metoda na osnovu uspešnosti (ne zaboravimo uveravanja političara da je obrazovanje strateški cilj našeg društva koje će postati društvo znanja, kao ni profesorsku samouverenost u sopstvenu kompetenciju).

Naravno, to nije slučaj samo kod nas:

„Svaku ideologiju u najvećoj meri utemeljuje intelektualna klasa. Njeni pripadnici preuzimaju ulogu dvorana ili sveštenika i žive od mrvica što spadaju sa stola glavnih uživalaca istine koja u tom trenutku preovlađuje. Na prvi pogled se čini da su oni tek nešto više od pukih sluga ideologije. Ali uloga ovih čuvara pravovernosti od presudnog je značaja. Kao prvo, njihova dobrobit zavisi od dokazivanja da ova nova ideologija predstavlja važno otkrovenje istine koju samo oni mogu da potpomognu i odbrane. Ideologija opravdava njihovo postojanje.”²⁴

Moram da dodam da se na preseku rada sa omladinom i ekonomije za koju možemo okriviti i druge, svakako nalaze i stranke. Uočavamo, čak i na globalnom nivou, jednu novu pojavu: stranke više nemaju da nam prenesu nikakvo osećanje pripadnosti (zato ga omladina često traži u ekstremnijim grupama), kao ni stvarnu kompetenciju, a ponajmanje uverenje, njihovo oglašavanje u javnosti se od reklame za pivo razlikuje samo po tome što ne osvežava.

Za stranački život u Srbiji karakterističan je dug period pod sankcijama, pa vladavina u teškim uslovima i bez izgrađenog kompetentnog kadra. Loš kadar je „zacementiran“, rešenja su privremena, mnogo je trulih kompromisa, što slabi unutarstranačku koheziju. Svaka sličnost sa

²⁴ Džon Ralston Sol (John Ralston Saul) u: Propast globalizma i preoblikovanje sveta, Arhipelag, Beograd, 2011, prevod Igor Cvijanović i Alen Bešić (str. 350).

političkim opredeljenjima izbrisana je iz stranačkih života, direktno pred kamerama se sumanuto kalkuliše bez ikakvog obzira prema tradicionalnim podelama poput onih koje postoje između liberala i socijaldemokrata jer stranke više liče na sportske klubove koji igraju utakmice u raznim kombinacijama nego na nosioce ideja.

Postoji period koji otvara mogućnosti kada se javni komunikacijski prostor prazni od uvreženih shvatanja prihvaćenih za neprikosnovene istine koja pripadaju odlazećim ideologijama i kada još nema jasne prevlasti novog sistema mišljenja. Tada je prilika za konstruktivne promene.

„Svima je jasno da je globalistički pristup koji je prevladavao protekle tri decenije danas zastareo. I većina nas uviđa da je došlo do promene. Ključ rešenja ove krize nije u obnavljanju starih struktura iz poslednje tri decenije, zasnovanih na starim pretpostavkama. Niti je rešenje da se iznova uspostave strukture koje su prethodile globalističkim. Pruža nam se prilika da izgradimo mnogo istančaniju vrstu blagostanja zasnovanu na uravnoteženosti društvenih, ekoloških i tržišnih potreba.“ (Sol, 2011: 374)

Volela bih da svoj doprinos ovoj diskusiji o tranziciji (rečeno sad već dotrajalim rečnikom, pretpostavljam da to znači menjanje društveno-ekonomskog poretka prepoznatog u državi Srbiji 2012. u neki bolji) omeđim impresijama i saznanjima sa frontova na kojima sam učestvovala:

1. Prvu grupu čine državne institucije, gde sada radim.
2. Drugu grupu čine one organizacije civilnog društva (tu ubrajam i sindikate) koje imaju učešća u forumima na kojima se pojavljuju ministri i čiji predsednici i predsednice imaju funkcije članstva u nekim državnim savetima, sa kojima saradujem.
3. Treću grupu čine strane donatorske organizacije, obično veoma vezane za politiku zemlje iz koje potiču, sa kojima sada saradujem.
4. Četvrtu grupu čine udruženja građana, sa kojima saradujem.
5. Petu čine neformalne grupe građana.
6. Šestu čine akademski krugovi, u kojima sam nekada radila.

Ima još mnogo grupacija koje bi bile zanimljive za društvenu analizu, ali se ograničavam na one sa kojima sam na ovaj ili onaj način saradivala pa mogu nešto o njima da kažem iz ličnog iskustva. Kasnije ću nešto reći o ekstremno desnim grupama i navijačima pošto im nisam pripadala, a istraživala sam ih na vrlo ograničen i posredan način, a i ne smatram ih značajnim za promenu matrice mišljenja u društvu. Razmatranje stranačkog života prepuštam drugima koji se njime i inače profesionalno bave a doprineće ovoj diskusiji.²⁵

Problem sa ideološkim mišljenjem je u tome što je ono privlačno: možete odjednom, bez ikakvog iskustva, napora i razmišljanja da stvarate cele rečenice i paragrafe o predmetima o kojima nemate nikakva stvarna saznanja i da osećate razumevanje, kao kad naučite da igrate šah pa proučavate već odigranu partiju. Ono, međutim, nije od pomoći kada nastojite da rešite neki problem i pokušaću da kažem nešto više o tome kako navedene grupe reaguju na probleme suviše se oslanjajući na ideološko mišljenje.

1) U državnim institucijama rade ljudi koji dolaze iz neke od drugih navedenih sfera, suprotno stavovima često izraženim od strane „nezavisnih“ intelektualaca (oprostićete navod, iz iskustva je o njihovoj zavisnosti od donatora raznih vrsta) jer Srbiju nisu okupirale snage koje su odnekud dovele ljude da u tim institucijama donose odluke.

²⁵ Inače, smatram da je uticaj stranaka precenjen i obično nedovoljno povezan sa ovim i drugim grupama (osim navijačkih grupa, upravljačke strukture sportskih društava i slično).

Moram da uđem u digresiju povodom „donošenja odluka“. Važna je to sintagma, stalna kako u teorijskim radovima, civilnom i konsultantskom sektoru (tačnije, sektoru koji se bavi „biznisom razvoja“) tako i u državnim dokumentima te u novinskim člancima. Da bi se ozbiljno govorilo o donošenju odluka, neophodno je da mislimo da odluke imaju posledice²⁶ i da te posledice nisu jednostavni proizvodi tih odluka²⁷, već zavise od niza faktora kako u sferi donošenja odluka tako i u realnosti van nje.

Odluka je nešto što, psihološki gledano, ima motivaciju (željenu posrednu posledicu) i intenciju (željenu neposrednu posledicu), proces argumentacije i moć sprovođenja.

Uzmimo da je moje mesto direktorke Uprave za rodnu ravnopravnost u Ministarstvu rada i socijalne politike mesto donositeljke odluka. Recimo da odlučim da se pojavim na konferenciji o tranziciji na Fakultetu političkih nauka. Motivacija je da budem viđena kao osoba koja se konsultuje sa stručnjacim sa univerziteta i iz prakse pre produbljenog razmišljanja o ekonomskom osnaživanju žena (Vlada Republike Srbije je već donela odluku da ću se ja time, između ostalog, baviti). To mi je motivacija, onda imam intenciju da sa poštovanjem saslušam kolege i upotrebim njihove savete. Ali pošto konferencija dugo traje, a ja na samom njenom kraju posle slušanja mnogo profesora i profesorki ekonomije, politikologije, sociologije i drugih oblasti, uviđam da mi nisu dali ni jedan jedini upotrebljiv savet, pa čak ni uvid. Pokušavam potom da shvatim zašto je to tako.

Možda je jedan od uzroka neinventivnosti beogradskog profesorskog sloja kad je u pitanju tranzicija to što je jedna od sistemskih reformi koja nije dala visoke rezultate svakako reforma obrazovanja. Možda je to činjenica da je još jedna važna sistemska reforma koja zapravo nije nikako ni sprovedena upravo reforma državne uprave. To je verovatno zato što među građanskim grupama poput partija, udruženja, nevladinih organizacija, konsultantskih kuća, klubova privrednika i slično, državna administracija nije ni shvaćena kao mesto donošenja odluka, već kao mesto: a) sprovođenja odluka; b) privida brige grupa stvarne moći za ona društvena pitanja koja moraju biti javno formulisana na državnom nivou, ali nisu stvarni prioriteti.

Takođe, o državnoj administraciji predsednik države i ministri često govore kao o otuđenom telu na koje nemaju (bar ne dovoljan) uticaj pa je ona neki nepredviđen kamen spoticanja za sprovođenje njihovih mudrih ideja kao sneg u februaru ili vrućina u julu.

2) Ne znam zašto se veliki broj organizacija iz ove grupe koja javno daje savete uzdržava od konkretnijeg angažmana koji bi istinski tranziciono delovao i doprinomio reformama iako imaju poluge delovanja.

3) Ako je istina da strane organizacije, na primer, MMF i UNDP, imaju velikog uticaja kroz kontrolu donatorskih sredstava, da li je samo krivica zemlje domaćina što se ta sredstva nekako samo vrte ukруг čeprkajući stalno po istim problemima na isti, dokazano nedelotvoran način? Ukoliko uviđamo da se to događa i u drugim zemljama, možda je vreme za opsežniju kritiku načina njihovog rada?

4) Ovde se postavlja pitanje zašto se podrazumeva da građanske grupe koje po pravilu ne odgovaraju nikome (po sadašnjem zakonu može ih osnovati troje ljudi i mogu konkurisati za projekte i imati pri tome brojne povlastice) tvrde da predstavljaju velike grupe ljudi, dok državni aparat po sveopštem mišljenju ne predstavlja nikoga?

²⁶ Na primer, moja prošlogodnja odluka povodom nove godine da držim dijete nije imala posledice, kao ni odluka pisaca grafitu da ne daju Kosovo

²⁷ Kao što odluka da u frustraciji jer vam ne ide sa donošenjem odluka srušite čašu sa stola ima za direktnu i jednostavnu posledicu da se ta čaša razbije.

5) Veoma jaki muški, ženski i mešoviti klubovi koji, za razliku od nekih formalnih grupa, imaju definisane interese (neopterećeni formom, jasna je njihova motivacija za postojanje).

6) Akademska zajednica u širem i užem smislu zahteva posebnu analizu, ali jasno je da ta grupa presudno utiče na sve ostale i time ostvaruje uticaj mnogo veći nego što se to čini na prvi pogled. Stiče se utisak da je profesorski kadar sačinjen o ljudi neverovatnog talenta da svoj važan profesorski posao obavljaju sa lakoćom i minimalnim utroškom vremena jer je to jedini posao bez sukoba interesa i veliki broj poznatih ljudi ga obavlja uz brojne druge obaveze. Ta nepodnošljiva lakoća nas vara da oni samo nešto malo komentarišu, dok često, na svojim drugim funkcijama, donose odluke koje utiču na sve ostale grupe uticaja.

Kako ove grupe utiču na tranziciju?

Ako je tranzicija zaista temeljna promena sistema vrednosti, društveno-ekonomskih odnosa, državnog uređenja i preovlađujuće slike sveta, onda:

1. Prva grupa ima veoma mali uticaj, radi na zahtev drugih grupa i s otporom prema promenama koja je inercija velikih sistema usporava bilo kakve promene, ali ne može ni svojim sastavom ni ulogom da ih oblikuje;
2. Druga grupa ima veoma veliki uticaj na makroekonomske prilike i ograničavajuće dejstvo na druge promene, ali ne unosi istinske novine u sliku sveta, društvene odnose i vrednosti;
3. Organizacije iz treće grupe prenose iz većih sistema konkurentne modele društveno-ekonomskih odnosa;
4. Organizacije iz četvrte grupe amortizuju društveno-ekonomske procese uvodeći novu klasu „profesionalno angažovanog aktiviste“ koja uvodi neformalno obrazovanje (treening iz rodne ravnopravnosti i multikulturalizma) u ravan ekspertskeg mišljenja i menja društvenu pokretljivost unutar građanske klase i medijski može da bude vrlo aktivna (veselnici) ili u potpunosti ilegalni (profiteri);
5. Njihov uticaj je interesni i, kao takav, iako veliki u konkretnim slučajevima, nema koherentnost koja pripada teorijskom mišljenju;
6. Ova grupa pati od ideologije kao jedne vrste intelektualne lenjosti i licemerja kao načina učešća u društvu. Brojne su ideološke predrasude od kojih pate naši intelektualni i akademski krugovi: a) makroekonomske liberalne gluposti; b) devetnaestovekovni nacionalni programi; c) rasistička nacionalna karakterologija; d) rigidni zastareli modeli ideoloških društava. Ova grupa ima mnogo veći uticaj nego što joj na prvi pogled pripada; ne zaboravimo da grupe nisu međusobno isključive, da mnogi ministri predaju na fakultetima i da su neki profesori bili ministri i savetnici ministara tako da pripadaju grupi 1; da svi profesori pripadaju i raznim organizacijama iz grupa 2, 3, 4 i 5, da se veoma mnogo pojavljuju (mnogo više nego na zapadu i istoku, severu i jugu, ali oko proseka za centar, srednju Evropu i Balkan) u medijima, da obrazuju generacije stručnjaka koje se regrutuju u sve ostale grupe, kao i stranke i medije, da utiču na donosiocima odluka kroz njihovu decu i decu njihovih rođaka koji kod njih rade diplomatske i doktorate. Ne možemo reći da akademska zajednica (univerziteti), za razliku od Akademije u užem smislu (SANU), nije prošla kroz reforme, ali da li su te reforme bile tranzicione ili kozmetičke? Da nisu bile, kao reforme u državnoj upravi, deo zaposlenja za „razvojni biznis“, prilika da se neke sumnjive *ad hominem* odluke donesu i plate povećaju i honorari omogućće ili su bile istinski transformativne? Da li su imale za cilj da, bez obzira na stanje i potrebe u društvu Republike Srbije, promene obrasce, sistem, sadržaj i posledice obrazovnog procesa ili su bile žrtva nedovoljne pažnje jakih donosioca odluka, namernog kočenja malih donosioca odluka i ideološkog slepila u svojim redovima?²⁸

Naravno, problemi tranzicije su globalni problemi. Velika izolacija kroz koju su prvo nasilno, a zatim po navici i lenjosti prošli svi ovi sistemi čini da se ne vidi dovoljno našu povezanost sa globalnim problemima, ali, nažalost, ni sa mogućim rešenjima ponuđenim na globalnom tržištu ideja.

„Možemo videti, u debatama o globalizaciji, kako se problemi kolektivne akcije koje je država nekad rešavala na nacionalnom nivou ponovo pojavljuju u međunarodnom kontekstu, gde nema vladavine prava. To pokazuje koliko su naše organizacione moći ograničene kada ne možemo da se pozovemo na moć države.“²⁹

Dodala bih da je problem i u tome što ova prividna regulacija u sferi obećane budućnosti posle tranzicije omogućava grupi 3 i 5 (donatorske organizacije i neformalne grupe građanstva koje imaju uticaj), a posredno 2 i 4 (naše uticajne građanske organizacije i one manje) da blefiraju: pozivaju se na pravila koja nisu napisana i za njih ne važe, podložna su promenama i kreativnom tumačenju, a sve to zamagljuje potrebu za stvarnim pravilima i ozbiljnim institucijama (državnim i akademskim) da ih artikulišu i sprovede.

Razlog zbog koga govorim o neophodnosti promena u visokom obrazovanju da bi se desile promene u političkom životu Srbije je u tome što sam se ranije bavila temom nacionalizma, a pre nekoliko godina, u pripremi za jedan skup u SANU, napravila sam malo istraživanje interneta s ciljem da se upoznam sa ekstremno desničarskim organizacijama u Srbiji i zabrinula me je njihova prisutnost u institucijama visokog obrazovanja. U međuvremenu, jače se manifestovala svetska socio-ekonomska kriza, pa i opasnost od ponovne pojave ekstremnog nacionalizma u velikom zahvatu, naročito među mladom populacijom.

„Veoma je važno da univerzitet zadrži i reprodukuje tu tradiciju u momentu kada pritisci iz svih pravaca nastoje da ga pretvore u konformistički poslužavnik za svaku prolaznu i loše postavljenu političku inicijativu. Evropski univerzitet mora se, koliko god može, suprotstavljati moći, uključujući državnu, ekonomsku i medijsku, moći ideologije i religije, u ime istine i pravde. On mora ostati mesto bezuslovnog otpora dogmatizmu, moralizmu i konformizmu. Da se razumemo, to je gotovo neostvariv zadatak koji je Kant postavio sebi početkom modernog doba. Sama mogućnost univerziteta zasnovana je na ovom nemogućem distanciranju od vlasti i moći.“³⁰

Da, teško je doleteti počastima, čudnim položajima u vlasti koja idu uz profesorsko zvanje i lepim honorarima stranih donatora, ali bez doslednosti nema ni trajnog učešća u formiranju duha epohe kroz uticaj na mlade, a zar to nije nešto više?

U Srbiji smo se jedno vreme pomalo odmorili od svakodnevne brige je li nacionalizam u porastu i truje li mlade, a time i sve tokove društva. Odmoru je kraj, krajnje je vreme da se ponovo veoma ozbiljno zabrinemo.

Termin šovinizam dolazi od imitiranja govora iz sedamdesetih kada je on deo svoje privlačnosti crpao iz utiska da je jedini autentični otpor komunizmu, kao što i sada nacionalizam može da deluje kao jedini autentični otpor hiperglobalizmu. Zato imam potrebu da evociram taj pomalo zaboravljeni termin. Ovde shvatam njegovu upotrebu kao podsećanje na naše specifičnosti u nacionalizmu i na nedvosmisleno negativan i preteran vid nacionalizma. Inače, smatram da svaki nacionalizam kolapsira u šovinizam jer bez otklona od drugog i negativnog shvatanja istog ne može biti ni nacionalnog ponosa.

²⁸ Nije ni bitno kojoj se ideologiji priklanja neko u obrazovnom sistemu, bitno je da ne može slobodno da razmotri činjenice bez okova predviđenog modela. Jesam li zaboravila da spomenem zaljubljenost koja vlada našim medijima i ostalim javnim prostorom, školama, crkvama, sednicama vlade, itd. u našu posebnost i u dobru i u zlu?

²⁹ Džozef Hit i Endrju Poter (Joseph Heath i Andrew Potter): Prodaja pobunjenika: zašto kultura ne može da se zakoči, prevod Natalija Mićunović, Hedone, Beograd, 2011, str. 324.

³⁰ Kostas Duzinas (Costas Douzinas): Ljudska prava i imperija, Službeni glasnik, Beograd, 2009. str. 18.

„Predlažem sledeću definiciju nacionalizma: nacionalizam je skup uverenja o ekskluzivnim, ako ne imanentno superiornim, onda barem 'posebnim' ili 'simpatičnim' atributima ljudi iste nacionalnosti, u kombinaciji sa stavom distanciranja na granici neprijateljstva prema drugim nacionalnostima, osećanjem ponosa zbog pripadnosti nacionalnosti i delanju da se doprinese interesima te nacije.“³¹

Jedna od novina u izražavanju uverenja su i internet adrese koje omogućavaju njenu neograničenu slobodu, anonimnost posetiocima i veliku raširenost. To je u odnosu na internet adrese izbegličkih grupa izučavala Ljiljana Gavrilović i zapazila je stvaranje zajednice koja nije sasvim stvarna, kao što možda i pristaje „nebeskom narodu“:

„Tako je počeo proces (za koji se može pretpostaviti da će se u narednom periodu ubrzano odvijati) formiranja novih, virtuelnih manjinskih zajednica koje će nastojati da očuvaju elemente svoje kulture ne samo eventualnom getoizacijom u novom okruženju nego i stalnim kontaktom sa pripadnicima istog kulturnog modela.“³²

Potražila sam na internetu, upotrebljavajući ključne reči: „patriotizam“, „srpstvo“ i „srbstvo“, internet adrese i najveći utisak na mene je ostavila stranica „Srpskog Obraza“ (a postoji i ruski), koje upućuju na mnoge naše i strane veze, kao i na ispravan i neispravan život. Osim opisa ispravnog života, imamo i opis akcija „Svaki Srbin je Radovan“ i „Razbijanje gej parade“, kao i hvalisanje uvećanjem članstva koje se meri u hiljadama. Ikonografija je zastrašujuća, ona možda najbolje pokazuje veze sa pravim nacističkim uzorima: dominiraju crni, simetrični krstovi, paradoksalno, ne pravoslavni, ali tako se valjda ustanovljava veza sa svetskim organizacijama.

Vidimo veliki spisak internet veza koje preporučuju crkva i vojska, Ruski obraz, Glas desnice, Udruženje pravoslavnih medicinaru „Vitez“, čiji je glavni cilj zabrana abortusa; kod veze: heroji, podrška nalazimo, pored srpskih haških optuženika, i adresu podrške Gotovini koja je označena šarmantnom žutom tračicom (oznaka čekanja nekoga iz rata kod Amerikanaca) savijenom poput one za borbu protiv side ili raka dojke, pa malo naherentom, to je valjda pokušaj legitimacije ove adrese kao još jedne adrese podrške koja treba da izazove simpatije, kod Obraza vidimo zdravu srpsku ruku koja guši crnu ruku (EU, Soros fondacije, UČK i domaćih izdajnika) koja se zloslutno pruža prema srpskim bebama. Sigurno ste, makar u ratnim filmovima, videli takve crne jevrejske ruke koje se pružaju ka arijevske deci. Adresa Dveri srbske otvorena je kao glasilo studenata srbistike na Filološkom fakultetu: obratimo pažnju na pesnicu, tri prsta, ljubav prema bogu i srpstvu i ikonu, obaveznu ćirilicu (kampanja: budi Srbin, piši ćirilicom). Mora im se priznati izvesna nezavisnost od zapadnih simbola.

U našem društvu je zaglušujuća tišina i/ili zbrka u odnosu insitucija autoriteta prema netolerantnom diskursu, a postoji opšta ozbiljna kriza relevancije obrazovanja koja se još lakše prima u raspadajućem obrazovnom sistemu.

Uz nedostatak jasne orijentacije političkih faktora i utemeljenosti opredeljenja levo/desno, javlja se kvaziretradicionalizacija, pri čemu se tradicija ne uzima ozbiljno, uopšte ne izučava ni podučava, a zloupotrebljava se za promovisanje ispraznih grupa kroz nasilne akcije i uvredljive tekstove.

Nema sumnje da su slabost vrednosti i ozbiljnog shvatanja međunarodne, nacionalne ili makar i lokalne zajednice, brzina i neartikulisana globalizacije i dezorijentisanost marginalaca i/ili mladih ključno doprineli strašnom porastu, umrežavanju i dominaciji neonacizma. Naravno,

³¹ Natalija Mićunović u: „Pretpostavke nacionalizma“, dvojezično izdanje „Specter of Nation“/ „Utvara nacije“, Beogradski krug 3–4 1996/ 1–2 1997, Beograd.

³² Ljiljana Gavrilović, „Krasno lice za svet“ u: Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi, SANU, Beograd 2005, str. 436.

to nije jedini put kojim marginalizovana mlada populacija može da krene, možemo videti i artikulisanije ideje i solidarnije pokrete među levo orijentisanim antiglobalistima. Ali, naš deo sveta nema tu sreću da može da odahne i na pozitivan način promisli i iskoristi svoju tradiciju. Umesto toga, postoji dominacija političkih i ideoloških razmatranja u većem delu savremene društvene teorije, naročito u kontekstu Balkana. Sa značajnim političkim promenama u ovoj regiji, rasla je i relevantnost ideologije. Najžešće debate između nacionalista i globalista utrlje su put i raspravi između socijaldemokrata i liberala. Veze sa politikom i lobiranje raznih vrsta dovele su do toga da nemamo uvid u realnu situaciju i do sličnog nedostatka teorijskog razumevanja među velikim delom vrlo uticajnih filozofa, sociologa, političkih naučnika i drugih društvenih teoretičara u Jugoistočnoj Evropi, kao i među onima koji pišu o tome. Preimućstvo ideologije nad teorijom ima opasne posledice na samu društvenu strukturu: stvaranje spoljnih i unutrašnjih stereotipova, zanemarivanje pogleda na skoriju prošlost i porast provincijalizma u popularnoj kulturi, između ostalog.

Pripadnici neonacističkih, neošoviniističkih grupa, skinheda, onih koji „rasteruju perverzne“ i ostalih grupa i grupica razlikuju se od pripadnika pravih kolektiva u osnovi po negativnom određenju udruživanja. Ako je, po jednoj ciničnoj definiciji, „porodica skup ljudi koji se mrze jer moraju da žive zajedno“, onda je politički i društveno nekorektna grupa „skup ljudi koji su zajedno jer moraju da mrze“. Uz sva uveravanja predstavnika KKK, Obraza i sl. da oni mogu da predstavljaju porodicu mladim ljudima koji im se pridružuju, to nije istina, jer nema one povezanosti zasnovane na ljubavi i afirmativnoj validaciji (bez nužnog suprotstavljanja neprijatelju) osnovnom za porodicu.

Možemo da iskoristimo tu nepotpunost u stvaranju zajednice koje ekstremisti mogu da izgrade i da pokušamo pozitivno da upotrebimo posebnosti.

„Redefinisanje pojmova ‘matice’ i ‘matične države’ omogućuje konstruisanje strategije koja bi se odnosila na realne ljude u realnim životnim situacijama umesto na apstraktne političke kategorije, čime bi moglo realno da se pomogne pripadnicima manjina da uspostave/održavaju svoj etnički/kulturni identitet u meri i na način kako oni to žele.“³³

Ograničavanje zajednice na određene verske i nacionalne pripadnosti i pripadnosti „normalnim“ delovima populacije negativno utiče na društvenu integraciju i izgradnju šire zajednice koja deli osnovne vrednosti i interese.

Tema poštovanja vraća nas onim drugim, mlađim i glupljim nacionalistima. Osnovni kod ulične bande uključuje „poštovanje“. Ono je vredno borbe u okruženju koje inače pruža tako malo. Nama je ono uskraćeno. Ne samo intelektualcima već i nekima od beslovesnih mladih ljudi koji nemaju mnogo izbora pa se pridružuju nekoj vrsti ulične bande koja je ozbiljnije shvaćena - „patriotima“, da bi dobili poštovanje, lažnu porodicu i lažnu budućnost.

U Srbiji 2012. godine u toku je tranzicija iz postkonfliktnog društva nepotpune privatizacije u predevropsko društvo skoro potpune privatizacije. Istovremeno, na globalnom planu je u punom razvoju ozbiljna društveno-ekonomska kriza na koju se još ne nazire ni intelektualan ni praktičan odgovor. Šta bismo mogli da preporučimo važnim institucijama koje su pomenute na osnovu sopstvenog skromnog iskustva?

³³ Ljiljana Gavrilović, apstrakt teksta „Matica: između mita i stvarnosti“ na str. 24. Programa i knjige rezimea skupa SANU Položaj nacionalnih manjina u Srbiji održanog 24-26. novembra 2005.

PREPORUKE

Neophodno je artikulisanje novog koncepta humanog razvoja, nešto što se mora uraditi u sinergiji sa okruženjem i globalnim trendovima, i na osnovu toga, formulisanje strategije razvoja Srbije, uz široko učešće zainteresovanih struka, generacija, interesnih grupa, centara odlučivanja. Preduslov konstruktivnom i informisanom dijalogu je dubinska reforma obrazovanja, naročito visokog, potrebno je da ljudi na mestima odlučivanja i/ili podučavanja promovišu solidarnost, najviše solidarnost.

LITERATURA

Duzinas, Kostas (2009), Ljudska prava i imperija, Službeni glasnik, Beograd.

Gavrilović, Ljiljana (2005), Krasno lice za svet, u Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi, SANU, Beograd.

Gavrilović, Ljiljana (2005), apstrakt teksta Matica: između mita i stvarnosti, str. 24. Programa i knjige rezimea skupa SANU Položaj nacionalnih manjina u Srbiji održanog 24-26.11.2005.

Hit, Džozef i Poter, Endru (2011), Prodaja pobunjenika; zašto kultura ne može da se zakoči, prevod Natalija Mićunović, Hedone, Beograd.

Mićunović, Natalija, u: Pretpostavke nacionalizma, u dvojezičnom izdanju Specter of Nation/ Utvara nacije, Beogradskog kruga 3–4 1996/1–2 1997, Beograd.

Sol, Džon Ralston (2011) Propast globalizma i preoblikovanje sveta, Arhipelag, Beograd.